Medijsko predstavljanje drugog u BiH – Analiza diskursa informativnog programa javnog BiH servisa

Ognjen Radović¹

Komunikološki koledž u Banjaluci

UDC: 654.197(497.6) : 070.431

DOI:10.5937/comman1225005R

Rezime: Iako se analiza sadržaja i diskursa bosanskohercegovačkih medija primjenjuje, dodatno obogaćivanje je potrebno kako bi se nastavilo raspoznavanje osnovnih odrednica djelovanja i tumačenja bh. stvarnosti kroz prizmu bh. medija. Upravo iz tog razloga, glavni cilj ovog istraživanja je bila analiza strukture i diskursa korištenog u centralnim informativnim programima (centralni dnevnik) dva javna emitera u BiH (FTV i RTRS) prikazanih tokom januara 2012. godine kako bi se ustanovilo da li postoji diskriminacija na nacionalnoj osnovi. Istraživanje je obuhvatalo analizu ključnih vijesti koje su objavljivane unutar centralnih dnevnika. Predmet interesovanja je bio korišteni diskurs pri opisivanju drugoga (pripadnika manjinskih konstitutivnih naroda u bh. entitetima; npr. Hrvata i Srba na FTV-u i Hrvata i Bošnjaka na RTRS-u). Pored toga, unutar rada je uvrštena analiza sadržaja koja pojedinačno i unakrsno obrađuje: trajanje vijesti, rubrike i geografske opsege.

Ključne riječi: BiH, informativni program, javni servis, elektronski mediji, TV, analiza sadržaja, drugost, nacionalna diskriminacija

Uvodna razmatranja

Nedugo nakon raspada Jugoslavije na manje geografske frakcije, na površinu su sve odlučnije počeli da istupaju nacionalni modusi koji su samo djelimično bili zasnovani na kulturi i tradiciji svakog združenog naroda. Tako je, između ostalih, došlo do ponovne popularizacije retrogradnih „ideologija“ i oslanjanja na neka prošla vremena i neke prošle principe. Ukratko, ponovno ustrojavanje prošlih „vrijednosti“ u podznaku ili kao nedvosmisleno ideološko predvodništvo, preoblikovalo je postojeće etničke moduse stvarajući revalorizaciju nacio-

¹ Kontakt sa autorom: ognjen.radovic.83@gmail.com.

nalnog pripadanja. Isto tako, u vrijeme i po završetku rata na prostorima Bosne i Hercegovine, nacionalne ideologije u BiH kao i u susjednim zemaljama (rado nazivanim maticama) doživjele su manje ili veće izmjene time stvarajući nove surogate za potrebe krnje lične i kolektivne nacionalne orijetancije.

Kao jedan od bitnih elemenata u stvaranju modifikovanih nacionalnih identiteta u vrijeme rata svakako su bili i mediji (u vrijeme samog ratnog djelovanja prije svega štampa, a po normalizovanju isporuka električne energije i televizija). Uticaji kroz medije su ostvareni, kako kroz direktno novinarsko djelovanje, tako i kroz govor mržnje, čime je bio ispunjen osnov za (in)direktna djelovanja urednika, odnosno, vladajuće političke ideje.

Upravo su javne televizijske stanice preuzele ulogu glavnih nacionalnih izvještača koje su često operisale po propagandnom ključu. Isto su uočili Džihana i Volčić pozivajući se na mnogobrojne autore pri tom apstrahujući kolektivni zaključak „da su mediji u bivšoj Jugoslaviji doprinijeli širenju nacionalnih, tj. nacionalističkih oblika identifikacije, koji ne nude mnogo prostora za demokratsko razrješavanje sukoba, te da i dalje imaju veliki utjecaj na njihovu ekspanziju“ (Džihana i Volčić, 2007: 8). Naravno ovdje je potrebno skrenuti pažnju na izjednačavanje nacionalnih i nacionalističkih identifikacija, čime se patriotizam izjednačio sa šovinizmom.

U daljem tekstu istih autora, prepoznaje se izgradnja „specifične vrste (etno) nacionalnog identiteta“ (Džihana i Volčić, 2007: 9) kao odgovora na dotadašnje (do raspada Jugoslavije) nepostojanje državnog suvereniteta koji bi trebalo da uključuje i etničku premoć (premoć jednog naroda) unutar novoostvarenih država. Ono što svakako dodatno zabrinjava jeste propuštanje ovog pristupa i kroz medijsku prizmu pri tome ga prezentujući kao stvarnost koja u slučaju Bosne i Hercegovine, između ostalih, uključuje (1) jedino rješenje za očuvanje etničkog i geografskog suvereniteta, (2) jedini način za očuvanjem kulture i tradicije kao i (3) odbranu Dejtonskog mirovnog sporazuma. U svakom od navedena tri okvira vidno je da se etnička pripadnost unutar medijske stvarnosti kao simulirane stvarnosti vrednuje i tumači kao jedno od najjačih rješenja u „borbi protiv majorizacije“ u slučaju Srba i Hrvata, odnosno „etničke odsječenosti“ od svoje matice u slučaju Bošnjaka. Kao rezultat ovog diskursa stvorila su se tri ideološka sistema koja prije svega djeluju u svojim medijskim sistemima i entitetskim okvirima (slučaj Hrvata kao trećeg konstitutivnog naroda bez svog entiteta je kompleksniji), kao i diplomatskim poveznicama sa „državama prijateljicama“ i „državama maticama“.

Unutar političkog i nacionalnog diskursa *svake* zemlje javlja se komunikacijska modulacija „inih, onih, ostalih tj. drugih“ koja na različitim nivoima vidljivosti učestvuje u provođenju nacionalnih ideologija putem svih kanala uključujući i masovne medije. U suštini *drugile* mogu biti bilo koji/e pripadnici/e manjina (rasne, kulturne, seksualne, nacionalne, itd.) koje žive unutar određenog društvenog skupa. Naravno problem drugog/e u ovom kontekstu je povezan i sa samim političkim uređenjem određenog društva, razini poštovanja ljudskih prava, vladavinom zakona, ekonomskim razvojem, vjerom, medijskim sistemom, većinskim viđenjem kao i praktikovanjem novinarske profesije.

Upravo posljednja dva segmenta su najvažniji za ovaj rad. Naime, kako bi se u kratkim crtama bolje osvijetlila polazišta unutar ovog rada, reprezentacija etničke pripadnosti u masovnim medijima može se posmatrati kao zbir simbola koji razvrstavaju i održavaju dominantne društvene položaje svih skupina društva.

Upravo sklop simboličkih odnosa unutar medijskog diskursa, koji polazi od pretpostavke o postojanju homogene javnosti koja u najvećem omjeru prima jednosmjerne i pojednostavljene poruke usađene u jednoobrazne medijske kanale, jeste opasan bez obzira na sadržaj poruke jer u sebi uvijek sadrži određenu reprezentaciju o nekome ili nečemu. Ta reprezentacija može biti predstavljena i kao obična prezentacija (predstavljanje stvari „kakve one jesu“) ili da bude „implicirana unutar procesa konstituisanja mene kao mene“ (Webb, 2009: 2) te da kao takva ima generalizaciju, identifikaciju i kategorizaciju za posljedicu. U slučaju *drugog*, ova formula se ne razlikuje i kao takva je u uproštenom negativnom kontekstu (zanemarivanje uopštavanja kao pogrešnog pristupa) pogubna za razbijanje rasnih, polnih, nacionalnih i ostalih stereotipa.

U daljem neophodnom razlaganju pitanja reprezentacije, bitno je razgraničiti da „postoje razlike između ideje o stvarima i same stvari“ (Webb, 2009: 3) ili jednostavnije rečeno – ništa nije onako kao što se smatra da jeste, naročito ako se tome doda mišljenje da „naše razumijevanje i doživljavanje svijeta može biti samo iz druge ruke tj. upravljano kroz sisteme reprezentacije“ (Webb, 2009: 3). Gledano u okvirima BiH dosad iznesena razmatranja bi značila da predstava jednog Srbina/Srpkinje koji/a živi u Republici Srpskoj o Bošnjaku/Bošnjakinji koji/a živi u Federaciji BiH značajnim dijelom proizilazi iz sistema medijske reprezentacije koja se zasniva na ranije konstruisanom simboličkom sistemu, ali isto tako i na *postavljanju dnevnog reda* (agenda setting). Upravo postojanje određenih reprezentacijskih sistema ustanovljenih u prošlosti omogućava

održavanje tih istih ili djelimično izmijenjenih sistema reprezentacije *drugih* u sadašnjosti putem medija uključujući i javne servise.

Kao logičan nastavak teorijske postavke rada potrebno je u najkraćim crtama objasniti pojam diskursa za kojeg Bahtin kaže da „živi, kakav je bio, izvan sebe, u živućem impulsu usmjerenom ka objektu“ (Bakhtin, 1981: 292). Drugim riječima, diskurs se ne može ograničiti samo riječju ili rečenicom niti kao takav može postojati u stvarnosti ili simulakrumu i objašnjavati ne samo teme interesovanja (objekte) već i one koje unutar okvira definišu objekte (subjekti npr. izvori, novinar, urednik i ultimativno više instance moći npr. oglašivači, politički pojedinci ili grupacije), već ga je potrebno posmatrati kao cjelokupni sadržaj određene cjeline (roman, vijest, film tj. medijski diskurs) koji se opet nužno nalazi unutar drugih sistema koji kao takvi dodatno definišu sadržaj unutar diskursa koji se analizira.

Upravo taj medijski diskurs je, prije svega, preraspoređivanje okvira (*frame*) koji potiču iz drugih diskurzivnih sistema uz dodavanje novinarskih i uredničkih frejmova. U konačnici, medijski diskurs najčešće može da se posmatra kao pojednostavljen skup reprezentacija ili kako to Giles objašnjava: „medijski tekst se posmatra kao diskurzivni proizvod različitih ‘enkodirajućih’ praksi (tehnike produkcije, itd) koji operišu kao različiti diskursi koje publika mora da ‘deko-dira’“ (Giles, 2003: 44).

Kodiranje i dekodiranje je suštinski obroč u kojem diskurs cirkuliše i kroz tu zavisnost ne može da bude uspješan ukoliko kodiranje poruka nije izvedeno tako da se predvidi način dekodiranja. Jedna od suštinskih stavki da bi se došlo do željenog dekodiranja, pored sposobnih kodifikatora i poznavanja prirode medija, jeste postojanje nad-diskursa (u ovom slučaju nacionalnih) koji će omogućiti optimizaciju masovnog dekodiranja poruke na željeni način. Naravno tu se ne smije ispustiti i činjenica da svaka poruka u sebi nosi neku vrstu značenja za primaoca te da kao takva uvijek ovisi i o primaocu poruke i svim uticajima koji su izgradili njegove/njene poglede na svijet. U konačnici, ovo u pojednostavljenim i spekulativnim okvirima može da posluži kao dokaz da posljedice određene poruke provučene kroz diskurse nikad ne mogu biti u potpunosti predvidive.

Nastavljajući sužavanja teorijskih promišljanja o medijskom diskursu, nezaobilazno se nameću teme novinarskog diskursa i žanra u okvirima informativnog programa i uredničkih kriterijuma. Prema podjeli koja više gravitira prema evropskoj novinarskoj praksi, novinarski žanrovi su raznorodni i mnogobrojni (blic vijest, vijest, izvještaj, članak, tematski prilog, itd). Međutim, „neki auto-

ri su raspravljali o tome da je upotreba termina priča kako bi se opisala vijest prilično prigodna, jer se vijest nastoji prenijeti kroz narativnu formu koja je uobičajena za priče“ (Giles, 2003: 211). Ipak, sama struktura većine žanrova ne polazi od početka i ne razvija se narativnom linijom koja je ovdje prepoznata kao karakteristična za priče.

S druge strane, ono što je ovdje veoma bitno jeste pretpostavka da vijest samim tim što je priča ne mora da bude vijest, odnosno, da ona kao takva ne mora da poštuje profesionalne odlike novinarskog diskursa i jezika, već može da se poistovjeti sa pričom. Na taj se način prelazi na opipljiviji nivo prirode informativnih žanrova od kojeg njihovi autori/ce i urednici/e ne bježe znajući da je riječ o unaprijed projektovanim pričama (vijestima) koje u sebi sadrže različite diskurzivne, a time i ideološke upise.

Izuzev novinarskog kodeksa koji se u većini svojih stavki zaustavlja na ličnim profesionalnim i etičkim standardima novinara/ke, uobličavanje medijskog sadržaja ovisi i o zakonima. Međutim prije prelaska na završni dio uvoda, važno je objasniti da se medijski prostor u BiH, kao i u većini država, dijeli na privatni i državni (javni) sektor. Javni sektor je sastavljen od tri radiotelevizijska sistema – *RTRS (Radio-televizija Republike Sprske)* kao javni servis sa primarnim poljem djelovanja u Republici Srpskoj, *RTFBiH (Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine)* sa primarnim okvirom djelovanja na teritoriji Federacije BiH te *BHRT (Radio-televizija Bosne i Hercegovine)* kao krunski medijski javni servis koji obuhvata cjelokupnu teritoriju BiH. Ovaj kompleksan javni radio-televizijski sistem se finansira kroz pretplatu (najčešće uključenu uz račun za fiksni telefon) svih stanovnika BiH i prihodom od prodaje medijskog prostora tj. kroz oglašavanje. Raspored prikupljenih sredstava obavlja se prema sljedećem modelu – *RTFBiH* i *RTRS* dobijaju po 25% od ukupno prikupljenih sredstava, dok *BHRT* dobija preostalih 50% prihoda.

Jednako kao što je finansiranje sva tri radio-televizijska servisa definisan članom 23. Zakona o Javnom RTV Sistemu BiH, jednako ili više važne su odrednice ovog i preostala dva zakona koje se tiču emitovanja medijskog sadržaja. Naime, prema zakonu o *RTRS-u*, „program *RTRS* služi interesu javnosti i mora biti u skladu sa profesionalnim standardima i propisima i pravilima Regulativne agencije za komunikacije“ (član 13). Isto se odnosi i na *Federalnu televiziju (FTV)* kao i na *BHT*. Daljim iščitavanjem zakona koji u BiH regulišu rad javnih televizijskih sistema moguće je naići i na član 14. Zakona o *RTRS-u* tj. član 39. Zakona o *FTV-u* koji navodi da će „u ostvarivanju osnovnih programskih principa *RTVFBiH* (će) naročito: a) istinito, cjelovito, nepristrasno i blagovre-

meno informirati javnost“ (član 39). U zaključku i direktno bitno za temu rada, Zakon o zabrani diskriminacije u članu 2. jasno definiše šta je diskriminacija prepoznajući i diskriminaciju na vjerskoj, nacionalnoj i etničkoj pripadnosti, naglašavajući da se „zabrana diskriminacije primjenjuje (se) na sve javne organe kao i na sva fizička ili pravna lica, kako u javnom tako i u privatnom sektoru, u svim oblastima“ (član 2).

Na osnovu svih iznesenih teorijskih postavki jasno je da je riječ o veoma kompleksnom i djelimično neuhvatljivom problemu, koji će se nastojati analizirati kroz istraživanje primjene uredničkih kriterijuma i medijskog diskursa u centralnim informativnim emisijama (Dnevnik 2). Ovo će se nastojati postići izdvajanjem i analizom ključnih tema u januaru 2012. godine. Kao cilj rada postavljaju se pokušaji odgovora na pretpostavku da: *Medijski diskurs centralnih informativnih emisija oba odabrana javna servisa (RTRS i FTV) uključuje diskriminaciju po nacionalnoj osnovi.*

Osnovne postavke istraživanja

Nakon teorijskih polazišta u nastavku su iznesene korištene postavke prilikom klasifikacije priloga prikupljenih unutar naznačenog uzorka: (1) redni broj vijesti; (2) trajanje vijesti – manje od 30 s, do 60 s, do 90 s, do 120 s, preko 150 s; (3) rubrika – politika, ekonomija, zakoni/zakonodavstvo/ustav, društvo, crna hronika/kriminal, kultura, zabava/šarena strana, prošlost/ratni zločini, ostalo, vjera/vjerski praznici, medijske razmirice, zdravstvo/zdravlje, elementarne nepogode; (4) geografski opseg – Republika Srpska (RS), Federacija BiH (FBiH), Distrikt Brčko, BiH, regija, svijet.

Prilikom pregleda dnevnika bilježene su teme svakog priloga, koje su naknadno klasifikovane prema „težini“ diskursa za kojim se tragalo. Kao rezultat, u nastavku su pobrojane samo neke od najistaknutijih, uslovno i najvažnijih, tema o kojima se izvještavalo: Problemi oko usvajanja budžeta BiH za 2011. i 2012. godinu; Slučaj Dobrovoljačka; Formiranje Vijeća ministara BiH; Proslava Božića; Problemi BiH sa isplatom rata inostranih kredita (blokada trezora BiH); Zdravstveno stanje Vojislava Šešelja; Proslava dvadeset godina od osnivanja Republike Srpske; Sarajevska pravoslavna crkva – dešavanja; Hrvatska – pripreme za referendum i rezultati referenduma; Medijske nesuglasice između FTV-a i RTRS-a – „FTV izvještavanje povodom 20 godina RS“ i „Slučaj Nikolaidis“; Pokušaj postavke grba BiH u prostorije zastupničkog kluba SDS-a u vladi BiH; Morska nesreća – Costa Concordia; Vehabije u BiH – hapšenja u Gornjoj Maoči; Samospaljivanje građanina Sarajeva; Slučaj potencijalnog

„terorističkog napada“ u dvorani Borik u Banjaluci na dan proslave 20 godina Republike Srpske; Dešavanja na Kosovu; Amandmani Milice Marković i Monitoring komitet Savjeta Evrope; Sukobi u dva bh. HDZ-a; Posjeta Milorada Dodika, predsjednika RS, Izraelu i Makedoniji; Vanredno stanje zbog snijega.

Izvjštavanje (učestalost i detalji) znatno je variralo u zavisnosti od (a) teme/ događaja, (b) mjesta događanja (RS ili FBiH), (v) nacionalnosti subjekata i objekata, (g) pristrasnosti (pozitivna/negativna) i (d) „entitetskoj pripadnosti“ javnog servisa. Jedan od primjera jeste ne/izvjštavanje o sportskim uspjesima srpskih sportista u odbojci, vaterpolu i tenisu, o čemu nije bilo riječi u sklopu glavnog dijela dnevnika *FTV*-a, dok je na *RTRS*-u bila prva vijest. Isti model je, između ostalog, korišten i kod najistaknutijeg primjera negativnog nacionalnog izvještavanja povodom dvadeset godina od osnivanja Republike Srpske (na oba dnevnika vijest je bila na prvom mjestu, ali je negativno/pozitivno izvještavanje zavisilo o svim gorespomenutim faktorima) ili izvještavanja o hapšenju vehabija u Gornjoj Maoči.

Za uzorak su uzete dvije javne televizije u BiH (*RTRS /Radio televizija Republike Srpske*) kao „srpski medij“ i *FTV /Federalna televizija* kao „bošnjačko-hrvatski medij“ iako urađena analiza poništava definisanje *FTV*-a kao „hrvatski medij“). Nažalost, s obzirom na to da u BiH još uvijek ne postoji nepristrasan način mjerenja gledanosti, podaci o broju gledalaca centralnih informativnih programa pri analizi nisu uvršteni kao relevantan faktor. Dodatni razlog ovog izbora jeste i činjenica da oba medija podliježu strožoj državnoj regulaciji u odnosu na privatne medije te da sa sobom nose „veću odgovornost“ u odnosu na privatne medije. *BHRT (Radio televizija Bosne i Hercegovine)* kao „sveobuhvatni medij sva tri konstitutivna naroda u BiH“ nije uvršten u uzorak zato što analiza sadržaja njihovih informativnih emisija zahtijeva izradu drugačijeg kodnog lista. Njegovom izradom bila bi narušena mogućnost potpunog upoređivanja među sva tri medija.

S obzirom na to da je televizija najčešće „korišten“ medij u svakodnevnom informisanju, njen odabir se nametnuo kao očigledan u kombinaciji sa fokusom interesa. Međutim, prilikom analize diskursa, vodilo se računa da je odabrani medij po svojoj prirodi multimedijalan, čime se proces dekodiranja poruke/a morao izvršiti na više nivoa uključujući ulogu slike i montaže. Pored toga, unutar analize najistaknutijih primjera reprezentacije Drugih prepoznatih u uzorku obrađene su i najave kao neodvojivi dijelovi u strukturi informativnog bloka/vijesti (najava i prilog).

Za potrebe analize diskursa korištenog u izvještavanju rukovodilo se odlikama novinarskog diskursa koje su u skladu sa naučnim i strukovnim standardima (blagovremenost, vjerodostojnost, tačnost, potpunost, uravnoteženost). Pored toga, analiza je uključila i prepoznavanje događaja/kvazidogađaja o kojem se izvještava koristeći uredničke kriterije (opšti društveni interes, posljedičnost, važnost, predvidljivost), a zbirni metodološki pristup je bio zasnovan na konceptu koji su predložili Vodak (Wodak) i Mejer (Meyer) u djelu „Metodi kritičke analize diskursa“ (Wodak i Meyer; 2001: 54-56).

Rezultati i opažanja – analiza sadržaja

U metodološkim postavkama iznesena je kodna lista koja je korištena prilikom klasifikovanja svih priloga. Navedene kategorije i varijable su odabrane jer predstavljaju ključne elemente svakog informativnog sadržaja u elektronskim medijima. S druge strane, zbog složenosti odabranog medijskog koda, nisu istražene druge kategorije poput žanra, broja subjekata i objekata, postojanje pristrasnosti, sa namjerom da se ovaj nedostatak djelimično otkloni kroz kritičku analizu izdvojenih primjera.

Unutar uzetog uzorka (januar 2012) emitovano je 1.138 vijesti, priloga, najava (najave za političke magazine), intervju i TV kolumni (najčešće osvrta na najupečatljivija dešavanja iz protekle nedjelje). Od ukupnog broja (Tabela 1), na *RTRS*-u je emitovano 640 priloga (uključujući i blic vijesti), a na *FTV*-u 498 (Tabela 2). Od ukupnog broja, najveći dio priloga (310) na *RTRS*-u je pokrivaio teme unutar Republike Srpske, dok su na *FTV*-u prednjačili prilozima koji su se ticali Federacije BiH (234). Posmatrajući ostale geografske okvire, evidentna je razlika u uredničkom kriterijumu *blizina*, međutim, ovdje je potrebno uvrstiti i već spomenut „sindrom matice“, koji jasno objašnjava viši položaj kategorije Regija u dnevnicima *RTRS*-a (93), nego na *FTV*-u (58). Kada je riječ o vijestima koje se tiču cijele BiH, one na *RTRS*-u sa 64 priloga zauzimaju četvrto mjesto, dok su na *FTV*-u sa 69 na drugom mjestu. Vijesti koje pokrivaju suprotni entitet na *FTV*-u su zauzele četvrto mjesto (66) kao i na *RTRS*-u sa 64 priloga. Naposljetku, svijet zauzima drugo (*RTRS*), odnosno, treće mjesto (*FTV*), dok je Distrikt Brčko uvršten u *FTV* dnevnik samo 3 puta, a u *RTRS* dnevnik 11 puta.

Tabela 1: Geografski opseg – RTRS

Geografski opseg	Broj vijesti
Republika Srpska	310
svijet	123
regija	93
BiH	64
Federacija BiH	39
Distrikt Brčko	11
ukupan broj vijesti	640

Tabela 2: Geografski opseg – FTV

Geografski opseg	Broj vijesti
Federacija BiH	234
BiH	69
svijet	68
Republika Srpska	66
regija	58
Distrikt Brčko	3
ukupan broj vijesti	498

Iako postoji velika razlika u broju priloga, ukupna dužina trajanja svih *RTRS* dnevnika je bila manja, tako da je *RTRS* utrošio 13 sati i 40 minuta etera na informisanje građana/ki, dok je *FTV* gledaocima/gledateljama pružio 15 sati i 12 minuta informativnog sadržaja (samo centralna informativna emisija). Posmatrajući dužinu trajanja priloga, primjetne su značajne razlike. Naime, *RTRS* je mnogo više pažnje posvetio „prilozima“ kraćim od 30 sekundi (37%) od *FTV*-a (9%), dok je *FTV* imao 24% priloga trajanja od 90 do 120 sekundi naspram 16% koliko je imao *RTRS*. Naposljetku, prilozi koji su prelazili 150 sekundi bili su znatno zastupljeniji na *FTV*-u sa 21%, u poređenju sa *RTRS*-ovih 12%. Iako trajanje priloga nije pretjerano relevantno za analizu diskursa, podaci o trajanju su bitni iz najmanje tri razloga: (1) pružaju uvid u vrijeme izloženosti (naročito značajno u zavisnosti od teme i /ne/poštovanja svih elemenata novinarskog diskursa te njihove pozicije unutar košuljice); (2) postojanje mogućnosti za izgradnju konteksta i (3) pružanje vremena gledaocu/teljki u za-

visnosti od stepena medijske pismenosti da iščita i dekodira suštinske ideološke uplive unutar priloga.

Kada je riječ o trajanju, znatno bitniji rezultati se dobijaju prilikom pregleda učestalosti rubrika tj. skupina sa dominantnim temama (Tabela 3 i Tabela 4). Kao što se moglo i očekivati, prvo mjesto na oba medija preuzimaju vijesti sa primarnom temom iz oblasti politike (30,69% na *FTV*-u naspram 21,55% na *RTRS*-u). Naredna tri mjesta na oba medija imaju dvocifrene postotke sa ukupnim trajanjem od 4 sata i 47 minuta (42,33%) na *RTRS*-u (društvo, ekonomija i ostalo), odnosno, 5 sati i 45 minuta (35,95%) na *FTV*-u (crna hronika/kriminal, ostalo i ekonomija). Tematski okvir prošlost/ratni zločini oduzeli su 59 minuta na *RTRS*-u tj. 1 sat i 16 minuta na *FTV*-u tako zauzevši šesto mjesto na oba medija. Oba medija su našla prostora za međusobne medijske razmirice (20 minuta *FTV* i 12 minuta *RTRS*) koje su prije svega bile uzrokovane izvještavanjem *FTV*-a povodom 20 godina od osnivanja Republike Srpske, kao i indirektnim optužbama u vezi sa slučajem Nikolaidis u kojem je Andrej Nikolaidis, savjetnik predsjednika parlamenta Crne Gore, iznio svoje stavove u vezi sa Republikom Srpskom. Na začelju se smjestila tema zdravlje/zdravlje, s tim da je *RTRS* sa 10 minuta „izvještavao“ o preventivnom odnosu prema zdravlju, dok je *FTV* u dva minuta izvještavao o problemima u zdravlju.

Tabela 3: Ukupno trajanje najava i priloga prema rubrikama – RTRS

Rubrika	Ukupno trajanje (s)	Ukupno trajanje	Procentualno
politika	10594	2:56:34	21,55%
društvo	7905	2:11:45	16,08%
ekonomija	7900	2:11:40	16,07%
ostalo	5004	1:23:24	10,18%
crna hronika/kriminal	4771	1:19:31	9,71%
prošlost/ratni zločini	3520	0:58:40	7,16%
zabava/šarena strana	2550	0:42:30	5,19%
zakoni/zakonodavstvo/ustav	2375	0:39:35	4,83%
vjera/vjerski praznici	1440	0:24:00	2,93%
kultura	995	0:16:35	2,02%
medijske razmirice	760	0:12:40	1,55%
elementarne nepogode	755	0:12:35	1,54%
zdravlje/zdravlje	590	0:09:50	1,20%
ukupno	49159	13:39:19	100,00%

Unutar klasifikovanja tema dnevnika, pojavila se specifična kategorija „ostalo“ koja je uključivala sve priloge koji nisu mogli biti jasno priključeni drugim kategorijama. Teme koje su bile uvrštene u oblast ostalo su: izvještavanja o smrti državnika, akademika, profesora, umjetnika; najave i izvještavanje sa komemoracija; proslave sportskih uspjeha; izvještavanja o zdravstvenim stanjima; prilozi o održavanju kvazi-događaja (prije svega PR prilozi); podsjećanja na godišnjice smrti; najave političkih magazina. Stapanjem ovih tema u jednu cjelinu svjesno se ušlo u rizik mogućeg zanemarivanja vijesti koje se djelimično uklapaju u cilj potrage, ali su iste bile u manjini u odnosu na ostale kategorije.

Tabela 4: Ukupno trajanje najava i priloga prema rubrikama – FTV

Rubrika	Ukupno trajanje (s)	Ukupno trajanje	Procentualno
politika	16783	4:39:43	30,69%
crna hronika/kriminal	7115	1:58:35	13,01%
ostalo	6715	1:51:55	12,28%
ekonomija	5832	1:37:12	10,66%
društvo	5160	1:26:00	9,44%
prošlost/ratni zločini	4565	1:16:05	8,35%
kultura	1769	0:29:29	3,23%
zakoni/zakonodavstvo/ustav	1605	0:26:45	2,93%
elementarne nepogode	1440	0:24:00	2,63%
vjera/vjerski praznici	1391	0:23:11	2,54%
medijske razmirice	1220	0:20:20	2,23%
zabava/šarena strana	961	0:16:01	1,76%
zdravstvo/zdravlje	130	0:02:10	0,24%
ukupno	54686	15:11:26	100,00%

Posljednji opseg koji je razmatran u analizi sadržaja oba dnevnika je bio ukupno trajanje priloga u kombinaciji rubrika i geografski opseg (Tabela 5 i Tabela 6). Prvih deset mjesta na *FTV*-u je zauzela politika sa ukupno četiri mjesta kao i FBiH sa 6 mjesta. S druge strane, *RTRS* je imao tri mjesta sa politikom i sedam sa RS. Prvih deset kategorija prema učestalosti su činile 60,85% svih dnevnika koje je emitovao *RTRS*, odnosno, 58,69% koliko je imala *FTV*. Ono što je izuzetno važno naglasiti jeste da je pregledom većine priloga ustanovljeno da *RTRS* geografski opseg BiH često latentno tumači kao opseg FBiH, tako da bi se izvještavanje o „drugoj strani“ uslovno moglo prepoznati na ljestvici u kombinaciji kategorija politika/BiH i ekonomija/BiH, dok je na *FTV*-u izvje-

štavanje o dešavanjima u drugom entitetu zauzelo osmo mjesto sa politika/RS. Kao posljednje upozorenje, neophodno je istaći da je izvještavanje FTV-a o Hrvatima/icama uvršteno u geografski opseg FBiH što se pokazalo kao nedovoljno dobro rješenje zbog čestog negativnog izvještavanja o istima/im.

Tabela 5: Trajanje prema kombinaciji rubrika i geografskog opsega – RTRS

Rubrika/geografski opseg	Ukupno trajanje	Procentualno u selekciji TOP10	Procentualno u cijelom uzorku
društvo/RS	5385	18,04%	10,95%
ekonomija/RS	5325	17,84%	10,95%
politika/RS	4119	13,80%	8,38%
crna hronika-kriminal/RS	2816	9,43%	5,73%
ostalo/RS	2480	8,31%	5,04%
politika/BiH	2240	7,50%	4,56%
politika/regija	2190	7,34%	4,45%
prošlost-ratni zločini/RS	2160	7,23%	4,39%
zabava-šarena strana/RS	1775	5,95%	3,61%
ekonomija/BiH	1365	4,57%	2,78%
ukupno	29855	100,00%	60,85%

Tabela 6: Trajanje prema kombinaciji rubrika i geografskog opsega - FTV

Rubrika/geografski opseg	Ukupno trajanje	Procentualno u selekciji TOP10	Procentualno u cijelom uzorku
politika/FBiH	5933	18,48%	10,85%
politika/BiH	4775	14,88%	8,73%
društvo/FBiH	3915	12,20%	7,16%
prošlost-ratni zločini/FBiH	2950	9,19%	5,39%
ostalo/FBiH	2780	8,66%	5,08%
crna hronika-kriminal/FBiH	2755	8,58%	5,04%
ekonomija/FBiH	2709	8,44%	4,95%
politika/RS	2700	8,41%	4,94%
politika/regija	1800	5,61%	3,29%
ostalo/regija	1780	5,55%	3,25%
ukupno	32097	100,00%	58,69%

Naposlijetku, evidentno je da oba entitetska medija u velikom omjeru ne prepoznaju BiH kao jedinstvenu državu te da u velikom procentu zanemaruju drugi entitet, čime se indirektno već na nivou uredničke politike vode nacional-

no diskriminatornim pristupom. Posljedice ovog pristupa su dalekosežne i prije svega se mogu prepoznati u uredničkom podržavanju „razlika“ te indirektnom podražavanju „nacionalne drugosti“ kao retrogradnog i/ili rušilačkog.

Rezultati i opažanja – kritička analiza diskursa

U nastavku je iznesena kritička analiza diskursa pet vijesti kao istaknutih primjera koje su obrađivale najaktuelnije (vrijednost aktuelnosti je uzet uslovno, jer aktuelnost ne mora biti data samo zbog „važnosti“ događaja nego je najčešće određena medijskom konstrukcijom aktuelnosti) događaje u januaru 2012. Naravno, veći izazov bi bio analiza vijesti koje suptilnije iznose nacionalnu netrpeljivost nego odabrani primjeri, međutim, s obzirom na to da je preuzet model koji su dali Vodak i Mejer, izbor vijesti je mjerodavan. Pored toga, važno je naglasiti da se prilikom analize vodilo Mecovom podjelom filmske komunikacije na pet kanala: „(1) slika, (2) pisani jezik (odnosno grafika, kompjuterska animacija itd.), (3) glas, (4) muzika i (5) šumovi/tonski efekti“ (Crnobrnja, 2010: 34).

Januar 2012. godine je u Bosni i Hercegovini bio izuzetno dinamičan, ali su izdvojene sljedeće dvije teme: (1) Obustavljanje istrage protiv 14 osoba u slučaju Dobrovoljačka; (2) Izvještavanje povodom 20 godina RS-a. Teme nisu obrađivane kroz sve vijesti kojima se bave jer je ranijim (1) proučavanjem medijskog diskursa u BiH, jasno da prva vijest uvijek bude ona koja najmanje uključuje razgradnju i ponovno stvaranje novih „stvarnosnih referenci“ koje između ostalog uključuju i druge medijske materijale (izuzetak je urađen u slučaju druge teme, jer su vijesti i razvoj bili reprezentativni sa stanovišta definisanih polazišta i ciljeva ovog rada).

Slučaj Dobrovoljačka je kroz godine dobijao sve veću političku težinu, tako da je njegov značaj sve više poprimao ulogu protivteže Srebrenici. Upravo zato je sasvim jasno zašto je odluka tužilaštva BiH o obustavljanju istrage nad 14 osoba u slučaju Dobrovoljačka odmah postala visokoprolisana vijest koja je 17. januara otvorila oba dnevnika. Vijest na FTV-u otvorena je najavom:

Tužilaštvo BiH obustavilo je istragu protiv 14 osoba u slučaju Dobrovoljačka. Utvrđeno je da u njihovim radnjama nije bilo obilježja krivičnog djela. Istraga je obustavljena na osnovu (početak snimka) 352 izjave svjedoka te uz ... Istraga u vezi sa ovim radnjama se nastavlja jer postoji osnova sumnje da je počinjen ratni zločin. Od odgovornosti za zločin ne smije niko biti aboliran, ali sve ono što proizilazi iz proizvoljnih konstrukcija je i te kako opasna poru-

ka. (povratak u studio) Četrnaest osumnjičenih, ali i tužilački organi BiH, bili su predmet najprizemnijih pritisaka koji dolaze iz Republike Srpske, a sve sa jasnim ciljem – ukaljati odbranu Bosne i Hercegovine. Presjek višegodišnje istrage donosi Sinan Šajić.

Pored očiglednih konstrukata koji ukazuju na pristrasnost i upotrebu toposa žrtve u završetku najave, kao i izbjegavanja upotrebe sintagme „ratni zločin“ (upotrebljen samo jedanput), diskurs se dodatno izgrađuje upotrebom jednine kada se spominje „krivično djelo“. Isto tako, upotreba pridjeva dodatno dokazuje nemogućnost zadržavanja objektivnosti. Dodatan upis ostvaren je upotrebom slike u polovini najave koja sadrži nijem prikaz raštrkanog hodanja nekoliko vojnika pored kontejnera te ulaska vojnika u tenk UN-a kad novinar podiže mikrofon ka vojniku dok se preko snimka ispisuju imena osoba protiv kojih je obustavljena istraga. Ovo rješenje, kao i u svakom drugom primjeru, može da se tumači kao potreba za podizanje vizuelne zanimljivosti programa, ali isto tako u ovom slučaju može da se protumači i kao stvaranje benignog stanja (vojnici ne trče niti pucaju) i snažnu (tenk, a ne kamion ili kombi) podršku međunarodne zajednice, dok ispis teksta koji smanjuje vidljivost slike može da posluži kao djelimični alat za odvratanje pažnje.

Po završetku najave, počinje prilog koji uključuje snimke zapaljenih vozila, opis situacije arhivskim snimkom Zorana Čegara, zamjenika komadanta Specijalne jedinice MUP-a BiH (prikazan u srednje krupnom kadru, dok se iza njega nalazi djelimično prikazan kavez sa nesvakidašnjom vrstom papagaja). Potom slijede snimci Alije Izetbegovića i njegove kćerke praćeni tekstom u kojem se objašnjava strategija razmjene, da bi potom novinar dio priloga zaključio riječima „i svima je poznato šta se desilo“ iza čega slijedi snimak vojnika i čovjeka u civilu okrenutih leđima na tenku UN-a koji viču „ne pucaj“.

Naredni segment priloga otvara se arhivskim snimkom izjave Dušana Kovačevića, bivšeg pukovnika JNA, u srednje krupnom kadru sa neutralnom pozadinom (krem zid) čije riječi „Vidio sam pukovnika Divjaka koji je pomagao da se prekine vatra. Stajao je u vozilu u kojem je bio...“ novinar interpretira kao potvrdu da je Jovan Divjak *imao neospornu časnu ulogu*. Dalje se u prilogu koriste izrazi *patrioti*, *časna uloga*, da bi se potom u ofu kako su (nedefinisano ko/šta tj. da li se misli na novinare FTV-a ili tužilaštvo BiH ili neki treći subjekt) mnogobrojnim istraživanjima utvrdili uzrok sukoba – nepoštivanje dogovora o tome šta se može iznijeti iz kasarne. Ovaj i zaključni dio priloga uključuje arhivske snimke (vojnici koji stoje na ulici, krvava sanitetska kola, razbijeni prozori i vidne rupe od metaka po ostalim vojnim vozilima), što nigdje na ekranu

nije naznačeno. Pri tom se naglašava da pravosuđe BiH *paradoksalno ali istinito nije ustanovilo činjenicu* da se u ovom slučaju vojna kolona nakon prekršaja dogovora tretira kao *legitiman* vojni cilj *dok je sud u Londonu uz odgovarajuću hašku dokumentaciju bio eksplicitan i upravo zbog nepostojanja elemenata zločina već sukoba dviju vojnih jedinica oslobodio Ejupa Ganića*. Tu se prilog završava uz sliku Ejupa Ganića u odijelu kako maše kamerama.

S druge strane, izvještavanje RTRS-a započinje najavom:

Tužilaštvo BiH stavilo je tačku na ratne zločine počinjene u Dobrovoljačkoj ulici. Obustavljena je istraga za ubistvo 42, ranjavanje 72 i zarobljavanje i zlostavljanje 250 vojnika JNA koji su se povlačili iz Sarajeva. Sumnje su oslobođeni, između ostalih, i Ejup Ganić, Zaim Backović i Jovan Divjak. Javnost Srpske zgrožena. Ovo je, tvrde, politička odluka.

I u ovoj najavi je prisutan očigledna pristrasnost, ali ono što je, svakako, potrebno dodatno istaći jeste prisustvo empatije na licu i u dikciji voditeljke dnevnika, koja prilikom nabiranja žrtava jasno stavlja do znanja da se ona (i RTRS) sa tugom prisjećaju ovog događaja, te da osuđuju dešavanje. Konstrukcija poput *stavljanje tačke* jasno potcrtava ogorčenost, ali ono što je iznenađujuće i definitivnost odluke. Naravno u ovoj rečenici uz način prezentacije, jasno je da ona poprima negativnu konotaciju, koja je na kraju ponovo naglašena upotrebom pridjeva *zgrožena*. U završnici, ovdje se koristi javnost kao subjekt, odnosno, prikriveni objekt pri tom nastojeći da upotrijebi tehniku „normalnih ljudi“ tj. stvaranje (diskretno nametanje) homogenog društva koje osjeća isto, te da svako ko ne pripada kolektivitetu mora biti anatemisan.

Prilog se otvara nabrojanjem svih imena optuženih protiv kojih je obustavljena istraga, dok je na ekranu prikazana zatamnjena fotografija uništenih vozila sa spiskom optuženih preko nje. Prvi nijemi prilog prikazuje zatvaranje vrata tenka UN-a propraćen ofom *porodice ubijenih i onih koji su preživjeli užase sa početka maja 1992. godine ogorčeni*. Zatim slijedi fotografija Gordane Gvozdenović, sestre ubijenog Obrada Gvodenovića, koja, između ostalog, drhtavim glasom izjavljuje kako je zbog ove odluke nanovo doživjela smrt svog brata. U nastavku priloga se u ofu čuju riječi poput *sapatnici* i *čekanje* praćeni djelimično nestabilnim (trzav snimak) snimcima mrtvih vojnika na ulici što pridodaje dokumentarističkom pristupu tj. korištenju snimka kao dokaza. Potom slijedi telefonska izjava Dušana Kovačevića, generala bivše JNA, praćena slikom istog u haškoj sudnici sa slušalicama na glavi. Svojom izjavom, on unutar priloga služi kao moralna i pravna vertikala, koja se nadovezuje ponovnim snimcima mrtvih vojnika iz krupnijeg kadra (upotreba gradacije) praćen tekstom *u MUP-*

u Republike Srpske, koji je tužilaštvu i podnijelo krivičnu prijavu, odgovornost je već godinama poznata.

Odmah potom slijedi izjava Sime Tuševljaka, inspektora u Upravi kriminalističke policije MUP-a RS, koji pored LCD monitora i kućišta računara izjavljuje kako smatra da su osobe koje su oslobođene krive. Nastavak uključuje najavu pred novu izjavu (Janko Velimirović, direktor Centra za istraživanje zločina Republike Srpske) koja je vizuelno riješena krupnim i srednje krupnim kadrovima iznurenih vojnika na podu fiskulturne sale i zaključkom da *dilema nema*.

U nastavku priloga prikazuju se vozila prekrivena plamenom i gustim dimom, dok novinarka upozorava da Romano iznosi odluku mimo suda nakon dva neuspješna pokušaja. Dalji komentar daje Svetislav Stanojević, bivši sudija Vrhovnog suda RS, da bi potom slijedili snimci iz automobila dok novinarka u ofu ističe da će istraga biti nastavljena. U tom trenutku počinje izjava Vitomira Popovića, dekana Pravnog fakulteta u Banjaluci, dok se prikazuju još krupniji kadrovi krvavih lica ubijenih vojnika prekrivenih blatom. Sljedeći kadar uključuje vozila koja gore uz ispis da je riječ o snimcima iz arhive, dok Popović najavljuje da se mora tražiti poništenje suda BiH, a novinarka najavljuje ulaganje žalbe i *podsjecanje na događanja* puštanjem izjave nepoznatog lica iz komande Bosne i Hercegovine da se blokira put. Zatim slijedi drugi snimak naređenja gdje se naglašava da se *sve cijeli konvoj zapali*. Prilog se završava ponavljanjem srednje krupnog kadra mrtvog muškarca prekrivenog blatom (nema jasnih obilježja da je riječ o vojniku iako je raskadrirano u dva kadra – (1) donji dio tijela u uniformi i vojničkim čizmama i gornji dio tijela u potkošulji).

Iz svega navedenog, jasno je da oba priloga padaju na testu profesionalnog novinarskog izvještavanja dopuštajući pristrasno izvještavanje, nepotpunost (nepostojanje obje strane), upitnosti vjerodostojnosti svih snimaka (ne postoje detaljni opisi slike – izvor, godina, snimatelj/ka, itd.). Pored toga, upotreba suptilnih vizuelnih elemenata (papagaj kao nešto što priziva pozitivne emocije; računar i monitor kao pojačavanje stručnjačke moći, a time i vjerodostojnosti) te toposa žrtve i agresora kao i vještom montažom, koja u spoju sa tekstem dodatno osnažuje odabrani diskurs, dodatno naznačavaju postojanje direktne i indirektne diskriminacije na nacionalnoj osnovi.

Drugi izdvojen „slučaj“ jeste izvještavanje povodom 20 godina od osnivanja Republike Srpske. Obje televizije su podjednako ocijenile važnost ovog događaja, tako da se izvještaj o njemu našao 9. januara na početku oba dnevnika. *RTRS* je vijest otvorio najavom:

Dobro veče. Nezaobilazna u odlučivanju. Zavjet slobode i dostojanstva. Najmlađa srpska republika, Republika Srpska, proslavila je svoj dvadeseti rođendan. Na dan republike i krsnu slavu svetog arhidačona Stefana u Banjaluci više stotina najuticajnijih iz političkog, javnog i kulturnog života iz cijelog regiona. Poruka je jasna – Srpska je danas postojana, trajna i ekonomski stabilna.

Prilog se otvara opštim planom dvorane „Borik“ u Banjaluci gdje se pokretom kamere na kranu iz ptičije perspektive prikazuje bina i mnoštvo publike. U isto vrijeme prve riječi u ofu upućuju na riječi Milorada Dodika, *osmog predsjednika RS* (poziv na redni broj ovdje jasno upućuje na želju za iskazivanjem postojanosti i tradicije). Potom se kroz švenk prikazuju najvažnije zvanice uključujući goste iz Srbije, kao i ličnosti koje spadaju u druge političke struje (prije svega radikali). U kombinaciji sa snimcima direktnog govora prikazuje se balet, slijedeći ga Tadić na bini sa direktnom porukom. U prilog se ubacuju i tradicionalni plesovi i poziv na riječi Emira Kusturice o umjetnosti i razvoju jednog naroda. Potom slijede snimci „uspeća“ ženske figure sa futuristički stilizovanom bakljom koja bi prije svega trebalo da sugerise na budućnost dok se u pozadini čuju riječi *znali su i mladi prije dvadeset godina kada su svojim životima počeli da stvaraju Republiku Srpsku da put neće biti lak*. Tu se nastavlja „pogled u budućnost“ gdje se snimkom snimka (bootleg) koji se prikazuje na bini smjenjuju futuristički kadrovi neke nepoznate utopije uključujući i 3D animaciju kabla koji bi trebalo da stoji kao aluzija na uvođenje digitalnog signala. U završetku priloga tj. u svojoj drugoj polovini trećeg minuta prikazane su djevojčice-balerine obučene u crveno uz riječi koje ponovo potcrtavaju da „na mladima svijet postoji“ te da *Republika Srpska ima budućnost*. Zanimljivo je da ovdje nije korišteno prošlo vrijeme npr. RS je ušla u svoju budućnost, čime bi cjelokupna konstrukcija bila znatno djelotvornija u okvirima koji su se željeli postići tj. razuvjerenje u nestabilnost entiteta.

Iz ovog priloga jasno je da ne postoji direktno upiranje ka „drugoj strani“, ali je konstruktima poput *koji uključuju žrtvovanje života zarad Republike Srpske* jasno postavljena ambivalentna teza o prošlosti kao i budućnosti. Isto tako, režiser Emir Kusturica je prikazan u pozitivnom svjetlu iako etnički ne pripada većinskom stanovništvu Republike Srpske. Na kraju, iako ovo izvještavanje nije značajno doprinijelo radu, koliko izvještavanje FTV-a i reakcije koja je naknadno slijedila, ona je ipak bila nezaobilazna jer se odnosi na prvu vijest o događaju te može da se koristi u svrhu boljeg sagledavanja konteksta.

U isto vrijeme, na FTV-u je najava za prilog otpočela riječima:

Prije dvadeset godina, rukovodstvo SDS-a predvođeno osuđenim ratnim zločincima Momčilom Krajišnikom, Biljanom Plavšić te Radovanom Karadžićem

ćem, kojem se u Hagu tuži za djela najtežeg ratnog zločina, odlučilo je osnovati Republiku Srpsku i tako širom otvoriti vrata genocidu i agresiji nad Bosnom i Hercegovinom te ratno-zločinačkoj mašineriji koja je dolazila iz Beograda. U svakoj drugoj zemlji bio bi to datum kojeg se ozbiljni ljudi i političari stide, ovdje je to datum kada se u Banjaluci po svaku cijenu pokušavaju braniti temelji etnički očišćenog prostora preplavljenog tuđom krvlju, ubistvima i silovanjima. Sve je proteklo, da stvar bude gora, u veselom duhu i svečarskom ozračju, a o žrtvama te politike uglavnom govore Haški sud i domaće pravosuđe. U Banjaluci je naš Darjan Babić kojem želimo dobro veče.

Pored pristrasne najave, zgodno je istaći dio *otvoriti vrata genocidu* koji metaforično u kombinaciji sa riječju genocid pojačava negativnu konotaciju. U rečenici u kojoj se spominju *ozbiljni ljudi i političari* jasno je stavljeno do znanja da svi koji su se okupili na proslavi i svi oni koji rukovode manjim entitetom upravo to nisu. Upotreba pridjeva *svečarski* takođe degradira jer se uz njega pripisuju asocijacije primitivnog, rudimentarnog, nečeg nižih pobuda. Naposljetku, važno je opaziti da se apstraktnim pojmovima pridaju ljudske osobine, tako da sudovi postaju jedina „zrna razuma“ i pri tom se pravosuđe BiH deklarise kao *domaće* što u osnovi govori da je BiH sud prepoznao nepravdu.

Pošto voditeljka prepušta riječ novinaru koji se nalazi ispred Banskog dvora u Banjaluci, početak priloga započinje riječima *proslave genocida i agresije nad Bosnom i Hercegovinom* i upućivanjem na prihvatanje proslave hrvatskog političkog vrha u BiH. Po završetku druge najave, započinje prilog Miše Vidovića sa kadrom premijera RS Džombića i sveštenečkog poglavarstva dok sjedeći čitaju brošure. U daljoj razradi priloga, komentariše se posjeta Borisa Tadića, predsjednika Srbije, riječima kako je Tadić ovako *potvrdio kakav je odnos zvaničnog Beograda prema bliskoj prošlosti na ovim prostorima*. Ovdje je potrebno istaći dva opažanja: (1) poslije snimka Borisa Tadića, a prije završetka ove rečenice, kadar se mijenja na prikaz nepotpisanih Nikole Poplašena, bivšeg predsjednika RS i radikala, Emila Vlajkija, potpredsjednika RS iz reda hrvatskog naroda i Ariea Livnea, savjetnika Milorada Dodika i šefa Predstavništva Republike Srpske u Izraelu što se može iščitati kao transliranje Tadićevo „krivnje“ i na njih trojicu; (2) upotrebom riječi *odnos* zapravo se prošlost stavlja u aktivno stanje te joj se pridaju ljudske osobine.

Poslije dijela govora Borisa Tadića, nastavlja se prikaz Dodika, Tadića, Kusturice, Džombića, Cvetkovića, Špirića kako se rukuju, dok novinar naglašava da Dodik i Tadić *tvrde kako je Republika Srpska nastala 9. januara 1992. godine negirajući tako istorijske činjenice*. U daljem dijelu priloga slijedi dio govora Do-

dika, tako da novinar ne objašnjava činjenice na koje se poziva (nepotpunost i nepreciznost), dok rješenjem slike prebacuje mišljenje dvojice predsjednika na sve ostale koji su prikazani. Ipak iako ih direktno ne objašnjava, novinar isječkom Dodikovog govora objašnjava da je *BiH nezakonito pokušala da se nametne 1. marta 1992. godine bez učešća srpskog naroda*, da bi se zatim pretapanjem slike prešlo na drugi dio govora gdje Dodik zaključuje da se *naša politika i stav može sažeti u rečenici – samostalna Republika Srpska u dejtonskoj BiH*. Prilog u nastavku kratko spominje patrijarha Irineja naglašavajući kako mu je *ovo prva zvanična posjeta Banjaluci* i da je *srećan što je u najmlađoj srpskoj državi*.

Na kraju ove rečenice kadar se mijenja i sad prikazuje Dodika i Tadića kako se ljube u obraz te mu Dodik stavlja lentu uz of *proslava u režiji Milorada Dodika i njegove svite kulminacija je dvadesetogodišnje pljačke naroda u ovom entitetu, izjavio je predsjednik Alternativnog kluba Trebinje Blažo Stevović*. Upravo ova diskursna zamka u kojoj se na svim medijima često prvo navodi izjava ili parafraza pa tek onda izvor doprinosi podizanju tenzija kao i težem prepoznavanju i razabiranjju svih nivoa poruke. Naime, ovim pristupom izvor postaje sekundaran ili čak u potpunosti nebitan, odnosno, postaje isključivo rješenje za izbjegavanje tužbi za klevetu, time stvarajući dodatna oštećenja u tumačenju „stvarnosti“ i „medijske stvarnosti“ i kod iskusnijih konzumenta. Pored toga, upotreba riječi *režija* upućuje na čin stvaranja nečega što u stvarnosti ne postoji (RS), te u kombinaciji sa riječima *svita* i *pljačka* opisuje kriminalnu organizaciju. U završetku priloga navode se podaci koliko je proslava koštala *poreznike Republike Srpske* te se zaključuje sa *toliko o stabilnosti Republike Srpske, naročito u ekonomskom pogledu*. Upotrebom riječi *naročito*, jasno je da se zaključak proteže i na druge sfere poput političke stabilnosti.

Po završetku priloga, slika se vraća na novinara Darjana Babića, koji podsjeća da će se *sutra pred Haškim sudom najvjerovatnije naći Radovan Karadžić kojem će se izvoditi dokazi za genocid, više detalja u prilogu Selme Kapetanović*. U ovom dijelu ključna je riječ *najvjerovatnije* i *izvoditi*, time što prva upućuje na nesigurnost koja se koristi u sklopu „činjenice“, dok druga zapravo predstavlja trapav izbor, jer se može protumačiti tako da dokazi ne postoje već da će se proizvoditi. Naposljetku je zgodno navesti i dodatni suptilni znak koji se vidi tek u drugoj polovini dnevnika tj. po narednom povratku u studio gdje se opštijem planu vidi voditeljka i dvije zastave Bosne i Hercegovine na stolu, čime se jasno šalje dodatni stav povodom obilježavanja godišnjice od osnivanja republike Srpske.

Iako je naglašeno da će se u analizi usmjeriti na vijesti koje govore u događajima, ovaj put je bilo neizbježno napraviti izuzetak koji uključuje prilog koji je naredni dan (10. januar) emitovan na RTRS-u kao reakcija na prilog FTV-a i ostalih medija u FBiH. Ovo je urađeno iz dva razloga: (1) kako bi se pokušala postaviti što bliža izjednačenost analize priloga koji sadrže diskriminaciju po nacionalnoj osnovi sa obje strane i (2) da se u osnovnim linijama pokuša problematizovati medijsko tumačenje medijskog sadržaja.

Sama najava priloga je zasebna vijest (iako je zapravo riječ o kvazi-događaju tj. u ovom slučaju saopštenju za javnost RTRS-a) i najava u vezi sa izvještavanjem medija iz FBiH u slučaju pronađenog naoružanja u dvorani „Borik“ u Banjaluci. Međutim, iako zasebna, ona isto tako služi kao uvod u naredni prilog.

Federalni mediji obrušili su se na RTRS i medije u Srpskoj koji od jutros izvještavaju o eksplozivu pronađenom uoči Dana republike. (Slika sa spikerke prelazi na prikaz skeniranog saopštenja RTRS-a.) Zapanjeni smo neprofesionalnošću i harangom sarajevskih medija koji su na najbesramniji propagandni način pokušali da izvrnu činjenice i optuže RTRS i medije u Srpskoj da dižu prašinu bez osnova, navedeno je u saopštenju naše medijske kuće. U pokušaju da sakriju suštinu događaja, veliki broj federalnih medija pokrenuo je propagandu protiv RTRS-a. Sve činjenice u vezi sa ovim slučajem su u nadležnosti MUP-a Republike Srpske, a javni servis je u skladu sa profesionalnim standardima i svojom informativnom ulogom sve tačne i istinite informacije do kojih je došao plasirao u javnost.

Ova najava-vijest sadrži nekoliko izuzetno važnih tačaka: (1) RTRS smatra da dizanje prašine može biti i pozitivna stvar ukoliko postoji osnova; (2) ponovo se susreće premetanje redoslijeda tako da izvor dolazi na kraju rečenice umjesto na početku; (3) uvođenjem apstraktnih kovanica *profesionalni standardi* i *informativna uloga* indirektno se mistifikuje stvarna uloga javnog servisa; (4) nigdje nisu navedeni primjeri spornog medijskog diskursa; (5) mediji iz FBiH se izjednačavaju sa sarajevskim medijima; (6) upotrebom riječi profesionalnost uz „druge“ i „nas“ indirektno se podcrtavaju razlike.

Nakon završene najave-vijesti, slika se vraća u studio, gdje počinje krunska (glavna unutar bloka) najava:

Mediji Federacije nisu se samo obrušili na RTRS već su širili mržnju i samim izvještavanjem o proslavi dana republike. Evo kako izgleda, slobodno možemo reći, ratna retorika.

Prije emitovanja segmenta iz već analiziranog priloga („prilog o prilogu“ uključuje najavu prije početka dnevnika, najavu vijesti /izbačene su najave ostalih vijesti „prije dnevnika“/ zaključno sa riječi *Beogradu*) u najavi su sporne sljedeće stavke: (1) prethodna vijest se translira na viši stepen tj. sa *RTRS*-a na entitet; (2) ponovna upotreba elemenata kolumne (subjektivni uplivi) kao diskursa informativnog medijskog sadržaja; (3) kategorisanje diskursa. Na ovaj način se kao i u svim prethodnim primjerima, iznova koriste elementi obilježavanja „drugog“ koje nikad nije „mi“.

Početak priloga kreće sa najavom *FTV* vijesti da bi se ista prekinula samo tonom dok u ofu kreće tekst priloga *RTRS* vijesti koji se u početnom dijelu usmjerava na prepričavanje i isticanje „ključnih“ primjera iz diskursa „njihovih“ medija kao što su *gonicidni pir, sumrak civilizacije, orgijanje Miloševićeve i Karadžićeve četničke palanke*, da bi potom slika prešla na intervjuisanu Sanju Vlaisavljević, direktoricu Centra za kulturu dijaloga, u trenutku kad Milorad Dodik pozdravlja katoličko svešteno lice koje prilazi Dodiku okrenuto leđima kameri (uključujući poljubac u obraz).

Sanja Vlaisavljević, snimana u srednje krupnom planu dok se iza nje nalazi ploča od plute sa prikazanim papirima, podvlači da je riječ o ratno huškačkoj retorici i da podsjeća na *neku ratnu mašineriju koja zaziva, priziva, najstrašnije moguće posljedice*. U ovom slučaju, jednako kao i u ranijim primjerima izjava, osoba i izjava se instrumentalizuju kako bi se prilog usmjerio u željenom pravcu, a u ovom primjeru ubacuje elemente straha u *moguće posljedice* koje su povezane sa dvaput pomenutim pridjevom *ratni* te mistifikacijom *mašinerije* kroz nemogućnost njenog jasnog definisanja. Sljedeći kadar prikazuje pristupanje Tadića Dodiku prilikom dodjeljivanja ordena i lente, dok se u ofu čuje *umjesto čestitke povodom dana međunarodno priznate Republike Srpske ili želje za bolju budućnost u BiH, za suživot i toleranciju, ni sarajevski zvaničnici nisu mnogo kaskali u terminologiji* (prikaz Bakira Izetbegovića, člana predsjedništva BiH) *pogotovo u datim medijima sa Bliskog Istoka* aludirajući na *Al Jazeera-u*. Ovdje je jasno da se nastavlja anatemisanje cjelokupnog kolektiviteta kroz anatemisanje nekoliko pojedinaca te povezivanju njih sa „svojom maticom/ama“.

U nastavku je pušten dio izjave Izetbegovića sa slikom gdje su ivice dje-limično odsječene (lakše uočljivo u početku gdje je dio znaka *Al Jazeera-e* presječen) u kojoj on definiše RS kao paradržavu *koja je zatim napravila paravojску, a ta paravojска je napravila, zapravo, svo ono зло*. Pored jasne poruke Izetbegovića, ono što je ovdje daleko interesantnije jeste izbor upravo ove izjave i način na koji je ona prikazana. Naime, podražavanjem nedostupnosti mediju sa Bliskog

istoka (nepostojanje kompletne slike kao i presjecanjem logoa TV kuće) šalje se moguća slika koja isto tako može poslužiti u profilisanju „njih“ tj. Drugih. Sama izjava je izolovana iz dužeg intervjua, te time usmjerava na eliminaciju konteksta i njenu instrumentalizaciju unutar ovog priloga.

Po završetku izjave, slika se mijenja na prikazivanje dijela monitora (ponavljanje istog pristupa kao i sa *Al Jazeera-inim* segmentom) sa označenim tekstom pri tom navodeći u ofu kako *i vodeći sarajevski portali jutros slijede već utrti put. Svaki komentar, novi, još jači, izliv mržnje*. Upravo u ovom dijelu priloga dolazi do izjednačavanja medija i pojedinaca koji pripadaju „njima“ tj. jesu „oni“, te navode *utrti put* koji se može protumačiti na dva načina: (1) utrti put mržnje i (2) utrti put izvještavanja.

Brzim prelaskom preko monitora sa obilježenim tekstom na portalu, slika se mijenja u kadar koji blagim zumom i pomijeranjem kamere na gore prati kolonu kamiona uz tekst u ofu da svi oni koji su *1996. u egzodusu napustili svoje domove kako bi živjeli u Republici Srpskoj ... [nisu mnogo iznenađeni]* (slika se izuzetno kratko mijenja na porodicu u snijegu dok djevojka u džemperu daje čašu čovjeku u plavoj jakni). Kao već nekoliko puta i ovaj put se upotrebljava topos žrtve te se ponovo uzima riječ kolektiviteta kroz pojedince.

Dva naredna kadra prikazuju nepotpisanu ženu (prvi kadar) i nepotpisanog muškarca (drugi kadar) u pedesetim godinama (djelimično oduzimanje identiteta) kako daju blic izjave. Žena kaže *To je za njih standardno*, dok muškarac kaže *Nije dobro ni za koga*. Sljedeći kadar prikazuje muslimansko groblje, pri tom naglašavajući da „oni“ *ističu samo bošnjačke žrtve rata, govoreći samo o međunarodnom priznanju BiH početkom devedesetih* (krupni prikaz starice / Bošnjakinje/ iz gornjeg ugla) time postavljajući BiH u istorijski ambis, da bi se prilog nastavio sa kadrom voditeljke FTV-a u studiju, prikazom pješaka iz donjeg rakursa u neidentifikovanom gradu te arhivskim snimkom potpisivanja dejtonskog sporazuma pri tom podvlačeći da su „oni“ zaboravili na sve istorijske činjenice uključujući i Dejton.

Nastavak priloga otvara se sa kadrom Milorada Dodika uz sinhronizovan tok dijela njegovog govora (*Naša politika i stav, može se sažeti u rečenici – samostalna Republika Srpska u dejtonskoj Bosni i Hercegovini*) dok iza njega stoji veliki grb Republike Srpske, da bi se slika potom premjestila na segmente zgrade uz kovanice *glas razuma* i *entitetska linija* time sugerišući na psihičku neuravnoteženost Drugih i podsjećanje na postojanje linije razdvajanja između „njih“ i „nas“. Potom slijedi srednje krupan plan Aleksandre Pandurević, člana (riječ član nije navedena u krolu što se može tumačiti kao nastojanje povećanja

vrijednosti osobe) komisije Parlamentarne skupštine BiH za ljudska prava, koja ističe da *dok nam ovakav jezik dolazi, on samo upozorava da ne smijemo, po ko zna koji put u svojoj istoriji zaboraviti, jer kad god zaboravimo, to nam se i ponovi*. Ova izjava jasno nastavlja pristup nekonkretnosti gdje se ponovo poziva na „klatno“ ili „giljotinu“ koji se svakog trena mogu otkaćiti i pokrenuti rat. Ova izjava se može protumačiti i kao poruka da se „njima“ ne može vjerovati, a „mi“ to nikako da naučimo.

Naredni segment priloga odnosi se na regulatornu agenciju, gdje se kroz tekst jasno daje do znanja da *RTRS* ne vjeruje RAK-u (prije svega sintagmom – *kažu*) i da ovo nije prvi put. Prije izjave Amele Odobašić, rukovodioca Sektora za odnose sa javnošću Regulatorne agencije za komunikacije, prikazuje se krupni kadar logoa RAK-a, da bi se zatim veći broj istih logoa našlo u pozadini srednje krupnog kadra sa Amelom Odobašić u centru. Po završetku izjave slijedi zaključak priloga sa snimcima panorame Sarajeva (nije naznačeno u krolu) koji se završava sa dva retorička pitanja – *Hoće li biti tako i ovaj put i hoće li sporadični glasovi razuma i dalje biti usamljeni u Sarajevu koje se u multietničnost zaklinje?* Ovaj zaključak upravo sa svojim povratnim odgovorom u pitanju ponovo jasno ističe stav, pri tom (1) ponovo naglašavajući da su „oni“ nerazumni i/ili ljudi izuzev nekolicine koji ne pripadaju „njima“ iako se ne navodi ko su „oni“ i (2) poziv na *zaklinjanje* (viši čin podupiranja određenih ideja) multietičnosti iako je netolerancija u prilogu vidna sa obje strane.

I iz ovog primjera je jasno da se: (1) o Drugom izvještava samo kad je riječ o događaju koji „nama“ ne odgovara ili je negativan (npr. crna hronika); (2) prilikom izvještavanja koriste hiperbole i eufemizmi; (3) kontekst gubi ili prekraja u zavisnosti od ciljeva priloga; (4) izjave etnički čistog (ime i prezime) „drugog“ ili „našeg“ koriste kao instrumenti za stvaranje „argumenata“ i „činjenica“; (5) elementi novinarske profesije i pravila novinarskog diskursa ne poštuju ili zlopotrebljavaju direktnim pozivanjem na iste i/ili njihovim uvrštavanjem na apstraktnom nivou unutar „vidljivog dijela sadržaja“ tj. navođenjem u tekstu viješti; (6) diskriminacija na etničkoj osnovi izvodi i direktno i indirektno i putem teksta i putem slike kao i ostalim elementima prirode televizijskog programa.

Završna razmatranja

Reprezentacija svega uključujući i Druge je neizbježan realitet koji između ostalog bez prestanka mutira i unutar okvira medijske stvarnosti. Naime, reprezentacija je „tu, ali je uvijek virtuelna – ona biva neutralizovana, u istom trenu kad bi mogla postati aktuelna, zbog obaveze da se nastavi i da se izgubi u nečem

drugom“ (Hansen, 2004: 34). Upravo potreba da se nešto izgubi kako bi bilo tumačeno na određen način jeste jedan od suptilnijih načina na koji komunikacija djeluje – ostavljanjem samo malog dijela onog što nešto ili nekog čini nečim ili nekim/om te da se uz njegovo/njeno remodelovanje, oduzimanje ili nadogradnju (ukratko izmjenu) uspostavljaju određene predstave o tom istom objektu. Dobri primjeri ove *životne prakse* analizirani su na prethodnim stranicama rada uspješno došavši do zaključka da se u okviru dva javna TV servisa u BiH koristi diskriminacija na nacionalnoj osnovi. Ovo je lako uočljivo, međutim, veće interesovanje bi i u narednim istraživanjima trebalo usmjeriti na izdašniju analizu ostalih nivoa koji sačinjavaju televizijski program na većem uzorku, kao i da se pokuša uticati na korigovanje ove prakse u što većem omjeru.

Naposlijetku, zaključci koji se mogu izvesti iz obrađenog uzorka i uvrštenih teorijski polazišta, jasno govore da: (1) diskriminacija na nacionalnoj osnovi u bh. medijskoj stvarnosti postoji; (2) urednička praksa u određenom omjeru kombinacijom uredničkih kriterijuma ohrabruje nacionalnu diskriminaciju; (3) diskriminatorni diskurs na nacionalnoj osnovi uvijek ostaje isti bez obzira na medij.

U osnovi dok god se narodi u BiH budu identifikovali u okvirima reprezentacija i kontekstualnih sistema iz ranih devedesetih, identitet pojedinaca i kolektiviteta će biti lako ograničiti i upotrijebiti u vidu metafora ili drugih reprezentativnih alatki koje ne dosežu dalje od jednodimenzionalnih tumačenja naroda i nacionalnog identiteta. Upravo zato, znajući da pitanje kolektivnog pamćenja zapravo ne preispituje šta se pamti nego se stalno nastoji podsjećati šta je potrebno pamtiti, možda privremeno rješenje može da se pronade u (1) Hovardovom (Howard) „novinarstvu sa sluhom za sukob“ gdje se ističe uloga novinara kao nekog ko bi trebalo da „utječe na razrješenje sukoba i da analizira moguća rješenja korištenjem koncepta analize sukoba“ (Volčić i Džihana, 2007: 26) te u (2) razvijanju programa za medijsko opismenjavanje novinara/ki, javnih ličnosti i potrošača/ica medijskog sadržaja. Ipak, trenutno je najvažniji dio jednačine koji se odnosi na (3) odgovoran i savjestan rad cjelokupnog javnog bh. servisa (sva tri RTV servisa u BiH) uz stalan zadatak poštovanja zakonskih okvira i ispunjavana suštinskih uloga javnog servisa – edukacija i objektivno informisanje cjelokupnog stanovništva.

Literatura

- Bakhtin, M. M. (1981). *The Dialogic Imagination*. Austin: University of Texas Press.
- Burton, G. (2002). *More Than Meets the Eye: An introduction to media studies*. New York: Oxford University Press.
- Crnobrnja, S. (2010). *Estetika televizije i novih medija*. Beograd: Clio.
- Džihana, A. i Volčić, Z. (ur.) (2007). *Mediji i nacionalne ideologije*. Sarajevo: Mediacentar.
- Giles, D. (2003). *Media Psychology*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hansen, B. N. M., (2004). *New Philosophy for New Media*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Službene novine Federacije BiH (2008). *Zakon o javnom servisu radio-televizije Federacije Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Službene novine Federacije BiH.
- Službeni glasnik BiH (2009). *Zakon o zabrani diskriminacije*. Sarajevo: Službeni glasnik BiH.
- Službeni glasnik Republike Srpske (2006). *Zakon o Radio-televiziji Republike Srpske*. Banjaluka: Službeni glasnik Republike Srpske.
- Webb, J. (2009). *Understanding Representation*. London: Sage.

Ognjen Radović

***MEDIA REPRESENTATIONS OF THE OTHER IN
BOSNIA AND HERZEGOVINA
– DISCOURSE ANALYSIS OF PUBLIC BROADCASTER'S
NEWS PROGRAMME***

Summary: Although the content analysis and discourse analysis of the bh. media is being implemented, further enrichment is needed in order to continue recognition of the basic determinants of action and interpretation of the bh. reality through the prism of the bh. media. For that reason, the main aim of this study was to analyze the structure and the discourse in the central news programs of two public broadcasters in BiH (FTV and RTRS) during the January of 2012 to determine whether discourse included discrimination on ethnic grounds. The research included analysis of the most important news that were broadcasted during central news programs. Subject of interest was the discourse used to describe the other (national minorities in bh. entities; for example – Croats and Serbs on FTV and Croats and Bosniaks on RTRS). In addition, paper included individual and cross-processed content analysis of the duration of news, theme categories and geographical scope.

Key words: BiH, news program, public service, electronic media, TV, content analysis, the Other, national discrimination